

21. YÜZYILDA ULUS DEVLETİN BAĞIMSIZ SİYASET BELİRLEME GÜCÜ: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÖRNEĞİ

Vedat Eriş¹ Hasan Yazıcı²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 20.06.2019

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 13.10.2019

Özet

Ulus devlet insanların kendi kaderlerini belirleyebildiği bir devlet modelidir. Küreselleşme ise sınırların anlamsızlaştığı, hareketli ve çok boyutlu bir sürecin ifadesidir. Özellikle son dönemde önemi artan küreselleşme ulus devleti de dönüştürmüştür. Son noktada küreselleşmenin etkisiyle ulus devletin bağımsız siyaset belirleme gücünün ortadan kalktığını belirten görüşler ortaya çıkmıştır. Bunun yanında ulus devletin günümüzde bağımsız siyaset belirleyebilme gücüne sahip olduğu görüşünün de yaygın olduğu belirtilmelidir. Çalışmada küreselleşmenin bağımsız siyaset belirleme üzerindeki etkisi, Türkiye Cumhuriyeti özelinde ekonomi ağırlıklı olarak tartışılacaktır. Literatür taraması yapılarak küreselleşme, ulus devlet ve egemenlik kavramları incelenmektedir. Çalışma, Türkiye'nin tarihi süreçte geçirmiş olduğu ekonomik politika değişimleri ile örneklendirilecektir. Elde edilen bulgular sonucunda ulus devletlerin bağımsız politika belirleyebilmeleri için öncelikle bağımsız kurumlara ve üretime dayalı güçlü bir ekonomik yapıya sahip olmalarının gerekliliği vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ulus Devlet, Küreselleşme, Ekonomi, Siyaset, Türkiye Cumhuriyeti.

INDEPENDENT POLICY MAKING POWER OF THE UNITED STATE ON THE 21st CENTURY: REPUBLIC OF TURKEY CASE

Abstract

The nation-state is a state model in which people can determine their destiny. Globalization represents a mobile and multidimensional process in which the boundaries become meaningless. Particularly in the recent period, globalization, which has gained importance, has also transformed the nation-state. At the last point, opinions emerged that the nation-state's power of independent policy-making has disappeared due to globalization. However, we should also note that the nation-state is still believed to have the ability to determine independent policy. In this study, the impact of globalization on the independent policy will be discussed within the context of the Republic of Turkey in particular, from the point of economic perspective. Moreover, the concepts of globalization, nation-state, and sovereignty will be examined based on a literature review. This study will also be exemplified by the economic policy changes, which represents the historical process of Turkey. The findings of this study will emphasize the necessity for the nations-states to have a robust economic structure based on independent institutions and production to determine independent policies.

Key Words: Nation-State, Globalization, Economics, Politics, Republic of Turkey

¹ Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, eris_vedat@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8196-9504

² Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hasan.yazici@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7900-4378

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

1. GİRİŞ

Çalışmada küreselleşme, egemenlik, ulus-devlet ve bağımsızlık kavramları çerçevesinde ulus devletlerin siyaset belirleyebilme güçlerinin dönüşümü ve bu gücü kullanırken ki başarıları ele alınmıştır. Burada bunu yaparken küreselleşme kavramından başlayarak bu kavram irdelenmektedir. Ardından ulus-devlet kavramına değinilmektedir. Küreselleşme ile birlikte ulus-devletlerin egemenlik haklarının nasıl etkilendiğinin anlaşılması için egemenlik kavramı ele alınmaktadır. Egemenlik kavramı ayrıntılandırılmaktadır. Son olarak ekonomik (parasal) bağımsızlık düşüncesinin ulus-devletler üzerindeki yansımaları incelenmekte ve konu Türkiye Cumhuriyeti özelinde örneklendirilmektedir.

Küreselleşme ortaya çıktığı tarihten bu yana tek bir dünya düzeni özlemi ile ulus devletleri de dönüştürmeyi amaçlayan dinamik bir süreç şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme, ekonomik olmasının yanı sıra siyasî boyutlarıyla da ulus-devletlerin egemenlik sahasına nüfuz edebilecek kapasitede bir olgudur. Bu anlamda irdelenmesi ve etkilerinin ortaya çıkarılması gerekir.

Çalışmada çağımızın hâlen önemli aktörleri konumunda bulunan ulus-devletlerin küreselleşme sürecinde de varlığını koruduğu ortaya koyulmaktadır. Ulus-devletler bazı güçlerini, egemenlik haklarından feragat ederek devretmiş olsalar da tarih sahnesinin önemli aktörleri arasında yer almaya devam etmektedirler. Ekonomik bağımsızlığın siyasî bağımsızlığın da temelini oluşturduğu düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Nihayetinde ekonomik anlamda bağımsızlığını kazanan ulus-devletlerin egemenlik haklarının büyük bir kısmını koruyabildiği düşüncesi hâkim olmaktadır. Örneğin kendi sınırları içerisinde ticaretin kurallarını belirleyebilen, kendine ait bir yargı ve adalet sistemine sahip olan ulus devletler küreselleşme ile birlikte bu güçlerinin bir kısmını ulus-üstü kuruluşlara (DTÖ, AB, DB, AIHM vb.) devretmek veya onlarla paylaşmak durumunda kalmıştır. Ekonomik olarak bu kurum ve kuruluşların ve diğer ulus devletlerin etkilerinden korunabilmiş ulus-devletler, güçlü ekonomik yapılarını muhafaza edebildikleri ölçüde dünya siyasetinde söz sahibi olabileceklerdir. Ekonomik bağımsızlık, siyasî bağımsızlığın da temelini oluşturur düşüncesi, dünyanın gelişmiş ekonomilerinin (ABD, İngiltere, Almanya vb.) güçlü para birimlerinin de etkisiyle dünya siyasetine yön vermelerinde kendisini hissettirmektedir.

Çalışmada küreselleşme kavramı özelinde ulus-devletlerin egemenlik haklarını kullanma biçimlerinin dönüşümü ve ulus-üstü kurum ve kuruluşların egemenlik haklarını sınırlayıcı faaliyetleri ele alınmış ve konu Türkiye Cumhuriyeti özelinde örneklendirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye özelinde tarihî süreç de dikkate alınarak ekonomik anlamda ne gibi değişimlerin ortaya çıktığı tartışılmıştır. Çalışmanın ulus-devletlerin egemenlik haklarını kullanım biçimlerinin küreselleşme neticesinde nasıl değiştiğini anlamak bakımından yararlı olabileceği düşünülmektedir.

2. Küreselleşme Kavramı

Küreselleşmenin bir mit veya ulusal sınırları ortadan kaldıran çok yönlü bir süreç olmasının yanında dünyanın küçülmesi ve bütünleşmesine de atıfta bulunduğu vurgulanmalıdır. Nihayetinde bu süreç ulus-üstü kuruluşların yönlendirmesine maruz kalan yeni bir dönemi işaret etmektedir. Çok yönlü olan bu yeni dönem, ekonomik olduğu kadar siyasî, kültürel ve teknolojik birçok unsurları içerisine alan kapsamlı bir olgudur. Bir tanıma göre küreselleşme yeni teknolojilerin hızlı yayılımından kaynaklı büyüyen ekonomik bağımlılığın bir sürecidir (Aydemir ve Kaya, 2007: 261-265).

Ekonomik, siyasî, kültürel ve teknolojik boyutları olan küreselleşme çoğunlukla rekabet edebilirlik kavramı ile birlikte de kullanılır ve bir ülkenin ulusal siyasetini rakiplerine oranla daha etkin ve etkili bir şekilde sürdürebilmesi ile de çok yakın ilişki içerisindedir (Balay, 2004: 63). Çalışmanın ana eksenini oluşturan ulus devletlerin bağımsız siyaset belirleyebilme gücü de bu noktada devreye

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

girmektedir. Ulusal siyasetini rakiplerine oranla etkin bir şekilde uygulayabilen ve bağımsız siyasetlerini diğer ülkeler üzerinde etkili kılabilen ulus-devletler, küreselleşme sürecinde ön plana çıkabilmektedir.

Küreselleşme, sınırları ortadan kaldıran, mali geçişkenliği sağlayan, sınırları olmayan bir açık ekonomi anlamı taşır. Bu nedenle ulus-devletlerin yetki alanlarını daraltan dolayısıyla da bu ulus-devletlerin otoritelerini azaltan, temel araçlarını çok uluslu kurum ve şirketlerin oluşturduğu bir sürecin ifadesidir. Buradan hareketle ulus-devletlerin düzenleme yapma ve bağımsız karar alıp bu kararları uygulayabilme gücünün küreselleşme sürecine bağlı olarak değiştiği ve dönüşüme uğradığı belirtilmelidir. Küreselleşme öncesi dönemde "kürek tutan devlet" kavramı ön plana çıkarken küreselleşme ile birlikte "dümen tutan devlet" kavramının literatürde yer almaya başladığı söylenebilir. Bu dönemde ortaya çıkan devlet hakem rolü üstlenmekte ve bu devlet modeli önceden belirlenen kalıpların içerisine sokulmaktadır (Alicı, 2010: 320-321).

Küreselleşmenin tek biçimliği savunmasının yanı sıra yerel farklılıkları da önemsemesiyle diyalektik bir süreç olduğu vurgulanmalıdır. Küresel olana duyulan özlemin yanında yerel olanın özelliği de ön plana çıkarılmaktadır. Bu durum küreselleşmenin çelişkilerinden değil dinamik ve çok yönlü bir süreç olmasından ileri gelmektedir (İnce, 2009: 263-264).

3. Ulus Devlet Kavramı

Ulus devlet insanların kendi kaderlerini milli-siyasi mekanizma ve kurumları kullanarak belirledikleri bir devlet modelidir. Bu devlet modeli bir anlamda feodaliteden kopuşu ifade eden merkezi bir siyasî modelin adıdır. Ulus devlet modelinde diğer devlet modellerinden farklı olarak meşruiyet kaynağı ulustur. Bu yönüyle ulus devlet aynı zamanda sosyolojik ve tarihî bir olgudur (Şener, 2014: 57).

Ulus-devlet Avrupa'da başlayan merkantilizm siyaseti ve sömürgeciliğin ortaya çıkardığı, daha sonra ise kapitalizm ile gelişme sürecine giren bir olgudur (Bakan ve Tuncel, 2012: 35). Bir başka tanıma göre ulus devlet, belirli sınırlar içerisinde bütün ilişkileri yasama faaliyetleri çerçevesinde düzenleyen, refah siyasetleri ile vatandaşlarını koruyan siyasî bir varlığın adıdır (Nişancı, 2003: 35).

Ulus devletler belli başlı ortak özellikler gösterir. İlk olarak ulus devletlerin homojen bir kültürel birikim, ortak bir hissiyat ve anlamlar sistemi ile doğal bir anlaşma zemini şeklinde tanımlanması mümkündür. Vatandaşların ortak değerlere tarihî anlamda bir birlikteliğe ve bu birlikteliğin neticesinde ortaya çıkmış ortak anlamlara sahip olması ulus devlet modelinin temel belirleyicileri arasındadır. Ulus devlet söz konusu olduğunda karşımıza çıkan bir başka husus, bu devlet modelinde devletlerin belirli bir tarzda vatandaşlarına şekil vermeye ve onları dönüştürmeye çalışmasıdır. Ulus özel bir ülkeye bağlıdır ve birey-şahıs onunla ilgilidir. Ulus ve ülke birbiri ile sıkı sıkıya bağlı iki kavramdır. Ulusun ve ülkenin birbirlerinden mahrum olması bütünlüğün bozulması anlamına gelir. Ulus devletin bir başka özelliği, ulusun bireylerinin kan bağı ile birlikte evlilik, akrabalık ve ortak soyda birleşmesinin söz konusu olmasıdır. Bu anlamda ulusun bireyleri, güçlü bir aidiyet duygusuna sahiptir. Bireyler, bu duygu sayesinde devletine bağlı kalır (Durgun, 2000: 114-115).

4. Ulus-Devletlerde Egemenlik

Egemenlik bir devletin otorite yapısını ve hâkimiyet alanındaki bu otoritesini başka güçlerin etkisi altında kalmadan kullanabilmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu noktada egemenlik hem kural koyma hem de konulan kuralları uygulayabilme otoritesi ve kapasitesi şeklinde karşımıza çıkar (Yıldırım, 2004: 36).

Küreselleşme süreci ile birlikte siyasî boyuttan önce ekonomik boyut ön plana çıkmaya başlamıştır. Öncelikli olarak ortaya çıkan ekonomik küreselleşme zamanla siyasî küreselleşmenin de belirleyicisi olmuştur. 20. yy sonuyla beraber yeni bir döneme girilmiş ve artık ulus devletler eliyle yönetilen dünyadan farklı bir noktaya gelmiş, uluslararası artan ekonomik entegrasyonla birlikte

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

ulusal ekonomilerin yanı sıra ulusal hükümetlerin özerkliği de aşınmıştır. Birçok kurum ve anlaşma küresel olana karşı ulusal öncelikleri sınırlama çabası içerisine girmiştir. Buna karşın ulus devletler de varlıklarını etkin bir şekilde sürdürebilmek için çok aktörlü yönetim kavramını gündeme getirmiştir (Yıldırım, 2004: 43-44). Nihayetinde bağımsız karar alıp bu kararları uygulayabilme güç ve yetkisi anlamına gelen egemenlik kavramı, yeni dönemde ekonomik kararlar alınırken yetkilerin paylaşıldığı farklı bir boyut kazanmıştır. Ekonomik kararlar alınırken de yetkilerin paylaşılması söz konusu olmaya başlamıştır.

Küreselleşme tek yönlü değil birkaç yönden ulus devletleri baskı altına almaktadır. Küresel olanın yanında yerel baskı ile çift yönlü bir etki söz konusudur. Kapitalist sistem, küresel sermayeye dayanarak önüne çıkan her engeli aşarak (yıkarak) bu engelleri işlevsiz hâle getirmeye çalışmaktadır. Bu sitemde kuralları koyanlar ulus-üstü kurumlar ve şirketler olurken kurallara uyanlar genel itibari ile ulusal hükümetler olmaktadır. Bu, eleştirilen noktalardan biridir. Bu durumun eleştirilmesinin yanında ulus devletlerin uluslararası sermayenin isteği doğrultusunda siyasetler oluşturduğu ve siyasetleri yine sermayenin isteği doğrultusunda uyguladığı görüşü ortaya çıkmaktadır. Son noktada nihai olarak siyaset belirleme gücünü kaybeden ulus devletler siyasetin de en önemli aktörü olma konumlarını sürdüremeyerek ve bu konumlarından uzaklaşacaklar ve (Doğan ve Yılmaz, 2013: 16) yerel ve uluslararası etkilere maruz kalacaktır. Ulus devletler, kararlarını alırken birden çok kurum ve değişkeni de göz önünde bulundurmaya durumunda kalacaklardır.

Ulus-üstü hukuksal düzen ulus devletler için kısmî bir egemenlik devrini zorunlu hâle getirmiştir. Küreselleşmenin ardından ortak pazar oluşturulması, uluslararası para birimlerinin yaygınlık kazanmasıyla para biriminin tekelleştirilmesi, birleşik ordu oluşturulması gibi temel arayışlar bu düşüncüyü desteklemektedir. AB, NATO, BM gibi bütünleşik oluşumlar egemenlikten belirli ölçüde feragati gündeme getirmekte ve bazı egemenlik haklarının devrini zorunlu kılmaktadır. Günümüzde pek çok ulus-üstü oluşum (IMF, Dünya Bankası, DTÖ vb.) ulus-devletlerin egemenliklerini sınırlama pahasına faaliyet göstermektedir (Arslanel ve Eryücel, 2013: 32). Bu, ulus-üstü kurumların faaliyetleri ve uygulama esasları son noktada ulus-devletlerin 21. yüzyılda da bağımsız karar alma, bağımsız siyaset belirleme ve uygulama gibi temel egemenlik haklarını kullanmasını zorlaştırmakta ve sınırlama getirmektedir.

Bütün bunlara rağmen ulus devletler günümüzde bazı egemenlik haklarını devretmiş veya paylaşmış olsa da bu devletler hâlâ tarih sahnesinin önemli aktörleri konumundadırlar. Söz konusu ulusal güvenlik, millî menfaat gibi temel konular olduğunda tamamıyla bağımsız davranılamasa da kesin bir şekilde pasif bir tutum da söz konusu değildir.

5. Ulus Devletlerde Ekonomik (Parasal) Bağımsızlık

Ekonomik küreselleşme neticesinde üretim, ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi için engellerin ortadan kaldırılması ve bu sayede ulus devlet ekonomilerinin tek bir dünya piyasasına entegre olması söz konusu olmuştur. Bu süreçte IMF, DB ve DTÖ gibi ulus-ötesi kuruluşların etkisi belirleyici olacak şekilde büyük olmuştur (Atasever ve Devinen, 2011: 4).

Bu dönemde ulus devletlerin bağımsız siyaset belirleyebilme gücü aşınmıştır. Küreselleşmenin yanı sıra bölgeselleşme ve yerelleşme eğilimleri de ulus-devletlerin siyaset belirleyebilme gücünü küresel ölçekli yönetim örgütleri, yerel yönetimler ve bölgesel oluşumlar ile paylaşması sonucunu doğurmuştur. Ekonominin artan düzeyde küreselleşmesi ile birlikte ulus-üstü örgütlerin sayısı her geçen gün artmış ve ulus-üstü örgütler, ulus devletleri etkisi altına almıştır. Ulus devletler bu oluşumların artan etkisiyle 21. yüzyılda neoliberal siyasetler uygulamak durumunda kalmıştır. Özellikle IMF ve DB gibi kuruluşlar ulus devletlere sağladıkları kredi desteği sonucunda belirli yapısal reformlar talep etmekte ve bu durum ulus devletlerin egemenlik haklarına müdahale anlamı taşımaktadır. Bu

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

kurumların öngördüğü yapısal uyum reformları ülkeler için zorunlu olmaktadır. Nihayetinde ekonominin küreselleşmesi artan ulus-üstü kurumların baskısıyla birleşince siyasette küreselleşme kaçınılmaz olmaktadır. Ulus devletler artık siyaseten de bağımsız olamamaktadırlar (Atasever ve Devinen, 2011: 15).

Ekonominin ve ticaretin itici gücü olan para ise ülkelerin ekonomik bağımsızlıklarını sağlayabilmeleri için çok önemli bir faktör şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ekonominin gelişim şartlarından biri olan paranın belirli özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki paranın ödeme aracı olması, ikincisi paranın değer ölçüsü olması ve üçüncüsü de paranın bir yatırım aracı olmasıdır. Eğer bu üç temel özelliğe sahip olan para söz konusu işlevlerini kendi ülkesi dışında da yerine getirebiliyorsa bu para birimi uluslararası para olma özelliği gösterecektir (Olçay, 2006: 134-135).

Uluslararası para birimine sahip olan hiçbir ülke kendi parasını diğer ülkelere tam anlamı ile empoze etme imkânına sahip değildir. Fakat bazı para birimleri geniş kullanım alanına sahip olması, kredibilitésinin yüksek olması, güvenilir olması, para bölgesinin istikrarlı bir yapıya sahip olması ve para birimini diğer ülkelere ihraç eden ülke veya bölgenin askeri, sosyal varlığı gibi nedenlerden ötürü paraya uluslararası para olma özelliği kazandırabilir. Söz konusu duruma örnek olarak ABD verilebilir. ABD'nin ekonomik varlığının yanında siyasi ve askeri varlığının güçlü olması, dolara önemli bir uluslararası para birimi olma özelliği kazandırmıştır (Olçay, 2006: 134-135). Buradan hareketle uluslararası para biriminin parayı ihraç eden ülkenin varlığından ayrı düşünülmemeyeceği vurgulanmalıdır. Günümüzde önemli para birimlerini ihraç eden ülkeler göz önünde bulundurulduğunda bu ülkelerin dünya siyasetinde söz sahibi oldukları görülecektir (İngiltere-GBP, İsviçre-CHF, ABD-USD, Avrupa Para Birimi-EUR vb.).

Uluslararası paralar kullanım alanı geniş olan para birimleridir ve bu para birimlerinin kullanım alanı arttıkça döviz kurunun da önemi artmaya başlamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ve ithalatı ihracatından az olan ülkeler döviz kurunda meydana gelecek değişikliklerden daha fazla etkilenebilmektedir. Döviz kuru, bir ülkenin para biriminin diğer bir ülkenin para birimi cinsinden ifade edilmesi olduğundan hareketle ülkelerdeki ekonomik istikrarın sağlanabilmesi için döviz kurunun belirsizliklerden uzak belirli istikrarlı bir şekilde seyretmesi gerekmektedir. Döviz kurunda meydana gelebilecek aşırı dalgalanmalar ülkenin ekonomik göstergelerinde olumsuz etkiler oluşturacaktır. Aynı zamanda bu dalgalanmalar enflasyon, işsizlik ve faiz oranları gibi ekonomik göstergeler üzerinde belirleyici olmaktadır (Akarsu ve Alacahan, 2018: 113-114). Örneğin ülke para biriminin dış ticaret alanında kullanılan uluslararası para birimi karşısında değer kaybetmesi söz konusu ülkede ithalata dayalı ürünlerin fiyatında artışa neden olacaktır. Aynı zamanda girdi maliyetlerinde meydana gelecek artışların ardından işletmeler üretimin daha maliyetli hâle gelmesinden dolayı işçi çıkartma yoluna gidecek veya yeni istihdam sağlayamayacaktır. Bu nedenle de işsizlik artacaktır. Ülkenin para birimi söz konusu uluslararası para birimi karşısında değer kazanmadıkça hammadde ithalatı konusunda zorluklar yaşanacak ve bu durum ekonominin genel dengesini bozabilecektir. Bu nedenle ulus devletler siyaset belirlerken tamamıyla bağımsız davranmamaktadır. Birçok değişken göz önünde bulundurularak hareket edilmekte ve her siyasetin sonucu dikkatlice düşünülme zorunda kalmaktadır.

Özellikle günümüzde uluslararası finansal piyasaların geldiği nokta, ulus devletlerin bağımsız olarak bir kur siyaseti belirlemesini imkânsız hâle getirmiştir. Piyasa ekonomilerinin günümüzde artan etkisi, küresel ticaret kalıplarının farklılaşması, faktör piyasalarındaki yapısal dönüşüm ve sermaye hareketlerindeki artış gibi etmenler uluslararası finansal ilişkileri çok daha rekabetçi bir hâle getirmiştir (Cengiz, 2018: 2).

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

Günümüzde uluslararası ticaret söz konusu olduğunda dolara bağılıktan söz edilemese de petrol gibi önemli malların dolar üzerinden ifade edildiğine şahit oluyoruz. Bu durum enerji ithalatında bulunan ülkelerin dolar rezervi tutması ihtiyacıyla yakından ilişkilidir. Rezerv para kullanımında doların ön plana çıkması sistemi, ülkeleri, tek bir ülke (ABD) ekonomisine bağılı hâle getirmektedir. ABD sırf doların uluslararası rezerv para olmasından kaynaklı senyoraj (para basma geliri) gelirine sahiptir (Al, 2011:140). Yalnızca bu örnekten de anlaşılacağı üzere ulus devletler, ekonomik anlamda ve para söz konusu olduğunda mevcut konumlarını güçlendirmedikçe ve kendi para birimlerine değer katmadıkça bağımsız siyaset üretme gücünden de yoksun olacaklardır. Ulus devletler, üretime dayalı bir ekonomik büyüme ve işlevsel kur siyasetleri ile mevcut durumlarını iyileştirebilirler. Çünkü unutulmamalıdır ki üretime dayalı bir ekonomik büyüme, ulus devletlerin bağımsızlaşması, karar alabilmesi ve bu kararları uygulayabilmesi kısacası egemenlik haklarını sonuna kadar kullanabilmesi için en önemli araçlardan biridir.

6. Ekonomik Bağımsızlık ve Türkiye Cumhuriyeti Örneği

Çalışmanın ilk bölümlerinde küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin bağımsız karar alabilme ve bu alınan kararları uygulayabilme dahası siyaset belirleyebilme güçlerinin dönüşüme uğradığı ifade edilmiştir. Gerçekten de tarih boyunca tek bir siyasetin sürekli bir şekilde tam anlamıyla bağımsız bir şekilde yürütülmesinin güç olduğu vurgulanmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan bu yana çeşitli dönemlerde farklı olmak üzere ekonomik anlamda birçok siyaset belirlemiş ve bu siyasetleri uygulamaya çalışmıştır. Siyasetlerin bir kısmı tamamıyla iç dinamikler ile bir kısmı da küreselleşmenin hâkim olmasından dolayı bazı ulus-üstü kuruluşların etkisi ve konjonktürel dinamiklerle belirlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, 1920'li yılların başında 13 milyon nüfusa sahip bir tarım ülkesi görünümündedir. Öyle ki küçük çiftçiler kendi geçimlerini sağlayacak kadar üretim yapma kapasitesinden yoksundur. Endüstri, İstanbul ve İzmir'de yoğunlaşmıştır fakat yok denecek kadar yetersizdir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 44). Buna rağmen ilk yıllarda ülkede hürriyetçi bir hava hâkim olup bu hürriyetçi hava kendisini ekonomide de hissettirmiştir. Liberal piyasa ekonomisi esas olmakla birlikte devlet eliyle kalkınma çabaları ön plana çıkmıştır (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 44).

1929 yılına gelindiğinde dünyada bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. Bu krizden Türkiye de etkilenmiştir. Söz konusu krizin ardından Türk parasının değeri düşürülmüştür. Türk parası diğer uluslararası para birimleri karşısında değer kaybetmiştir. Hükümet, krize karşı para siyaseti açısından pasif bir tutum izlemiştir (Turan, 2011: 59). Bütün dünyada olduğu gibi 1929 krizinden sonra piyasaların başarısızlığından hareketle devlet müdahalelerinin olduğu yeni bir döneme girilmiştir. Türkiye'de de devlet eliyle kalkınma girişimlerinde bulunulmuştur.

1930-1950 döneminde denk bütçe kavramı ön plana çıkmıştır. Bu dönemde uzun vadeli dış borçlanmadan kaçınılmıştır. Fakat dönemde içinde yaşanan II. Dünya Savaşı öncesinde bazı uzun vadeli dış borç anlaşmaları (ABD ve Sovyetler Birliği ile) yapılmıştır. Savaş döneminde ülkenin askeri harcamaları artmış ve dış borç stoğundaki gelişmeler neticesinde Türk parasında değerlenme meydana gelmiştir. Bu durumdan ekonomik büyüme olumsuz etkilenmiş ve 1946 yılında devalüasyon yapılmak zorunda kalınmıştır (Karabıçak, 2000: 53).

1946-1951 döneminde fiyat istikrarı siyaseti uygulamaya konulmuştur. Fakat 1950-1960 arası dönemde bu siyasetten vazgeçilmiştir. Bu siyasetten vazgeçilmesinin ardından fiyatların yeniden artmaya başladığı gözlemlenmiştir. Bu fiyat artışlarının temel nedenini ise para arzındaki artışlar oluşturmuştur. Bu dönemde dış borçlar hızla artarken yeni kredi temini oldukça zorlaşmıştır. Son noktada Merkez Bankası'nın döviz rezervleri azalmış ve ulusal para, uluslararası para birimleri karşısında değer kaybetmiştir. Buna bağılı olarak yatırımlar azalmış ve ekonomik kriz ortaya çıkmıştır (Karabıçak, 2000: 53-54).

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

1980'li yıllarda artık neoliberal siyasetlerle ekonominin serbestleştirilmesi yönünde adımlar atıldı. Küresel sermayenin genişlemesini sağlayacak siyasetlerin uygulamaya koyulduğu bir dönem başladı. Dışa açılmak amacıyla Türkiye'de de dünyadaki genel eğilime paralel olarak 24 Ocak 1980 kararları alındı. Bu kararlar ile birlikte serbestleşmenin yanı sıra ulus-üstü kurum ve kuruluşların yapısal dönüşüm reformları uygulanmıştır. Nihai olarak dışa açılma eğilimli ekonomi siyasetleri, IMF ve DB gibi ulus-üstü kuruluşların zorunlu kıldığı siyasetlerin ülkeye dayatılmasına yol açmıştır. (Uçkaç, 2010: 426-427). Bu iki önemli uluslararası kuruluşun etkileriyle bu dönemde ulus devletlerin tam anlamıyla bağımsız siyaset belirleyebilme güçleri, küreselleşme ile birlikte dönüşüme uğramıştır.

1980 yılından itibaren uygulamaya geçirilen neoliberal siyasetler ile birlikte tam anlamıyla serbestleme hareketinden söz edilebilir. Fakat bu dönemin ardından 2000 ve 2001 yıllarına gelindiğinde iki kriz yaşanmış ve Türkiye uygulamış olduğu enflasyonu düşürme programının çökmesinin ardından yine IMF'nin öncülüğünde ve denetiminde yeni bir istikrar programı uygulamak durumunda kalmıştır. Güven bunalımını ve fiyat istikrarsızlığını ortadan kaldırmak, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının amaçları arasında sayılmıştır. Bu programın asıl beklentisi, gereklerin yerine getirilmesi hâlinde ülkenin küreselleşme sürecine daha etkin ve hızlı şekilde uyum sağlamasıdır (Ay ve Karaçor, 2006: 71-73). Bu programdan şu da anlaşılabilir: Krizden kurtulmak için program oluştururken ve programı uygularken uluslararası kuruluşların etkileri olmaktadır.

1980 sonrası dönemde insan, mal ve sermaye hareketliliğinin olabildiğince serbestleşmesi yönünde atılan adımlar ulus devletlerin vergi sistemleri üzerinde etkisini göstermiş ve çeşitli vergi uygulamaları ortaya çıkmıştır. Türkiye de bu değişimlerden etkilenmiş ve çeşitli siyaset değişimlerine gitmiştir. Örneğin çeşitli vergi indirimleri yapılmış ve yatırımcılara yüksek vergi teşvikleri gibi uygulamalar geliştirilmiştir (Aydın ve Güngör, 2011: 77).

Dönem dönem dünyanın çeşitli bölgelerinde ve özellikle güçlü ekonomilerin bulunduğu ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizler Türkiye'yi de etkilemiştir. Örneğin 2007 ortalarında ABD'de emlak piyasalarında ortaya çıkan ekonomik kriz ile birlikte bütün dünyada olduğu gibi Türkiye de etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. Küresel ölçekte artan belirsizlik Türkiye'de GSYİH'nin 2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren yavaşlamasına neden olmuştur (Gövdere ve Öztürk, 2010: 385). Dışa açık bir ekonomi olduğunda ulus devletler kendileri dışında gelişen olaylardan etkilenebilmekte ve yalnızca kendilerinin uygulayabildiği siyasetlerle başarıya ulaşamamaktadırlar. Burada ulus devletler açısından önemli olan nokta güçlü bir ekonomik yapı ve değer kazanmış ulusal para sistemi ile güçlü siyaset belirleyebilme ve bu siyasetlerini diğer ulus devletler ile ulus-üstü kurum ve kuruluşlara kabul ettirebilmektir.

2018 yılı aynı zamanda doların diğer para birimleri karşısında önemli derecede değer kazandığı bir yıl olmuştur. Bu yılda dolar karşısında yalnızca Japon Yeni değer kazanmıştır. Türkiye % 30.1 değer kaybı ile Arjantin'in (% 51.2) ardından dolar karşısında para birimi en çok değer kaybeden ikinci ülke konumunda olmuştur. 2017 yılından itibaren döviz kurunda önemli dalgalanmalar meydana gelmiş ve 2018 yılı Ağustos ayı itibarıyla bu dalgalanma zirveye tırmanmıştır. Özellikle dış girdi ile oluşan kaynak bağımlılığı ve özel sektörün döviz anlamında açıklar vermesi, Türkiye'nin ekonomisine önemli etkilerde bulunmuştur. Enflasyon ve işsizlik artmıştır. Kur artışlarının önemli sebeplerinden biri olan yerli girişimcilerin döviz talebi ve doğrudan yatırımların yurtdışına çıkarılması, enflasyon, işsizlik ve kur artışı üzerinde oldukça etkili olmuştur (Ege Bölgesi Sanayi Odası: www.ebso.org.tr).

Doların yükselmesinde belirli dönemlerde ülkeler arası ikili ilişkiler de ön plana çıkmıştır. 2018 yılındaki kur artışlarında böyle bir durum da söz konusudur. Örneğin ABD'nin Türkiye'ye yönelik uygulamış olduğu Türkiye'den yapılacak çelik ithalatında vergi artırımını siyaseti kur üzerinde de etkilere neden olmuştur. Buna karşılık Türkiye'de aynı şekilde vergi artırımını yoluna gitmiş ve karşılıklı

Vedat Eriş, Hasan Yazıcı
21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti
Örneği

yaptırımlar ortaya çıkmıştır. Bir süre sonra ilişkilerin normalleşmesi ile karşılıklı yaptırımlar gevşetilmiş ve normalleşme yönünde adımlar atılmıştır. Değer kaybı tamamıyla ikili ilişkilerden kaynaklanmasa bile bir güvensizlik oluşturabilir. İkili ilişkilerde meydana gelebilecek bir gerilim, güven problemi doğurarak ekonomiye doğrudan tesir edebilir. Bu anlamda özellikle güçlü ekonomiler, siyaset söz konusu olduğunda ekonomik yaptırımlar uygulamaktan kaçınmamaktadır. Buradan hareketle ‘Döviz kurunda kısa vadeli sert oynaklıklara karşı dış siyasette atılacak adımların doğru seçilmesi gerekir’ şeklinde bir çıkarımda bulunmak yanlış olmayacaktır.

Türkiye açısından bakıldığında 2018 yılında derinleşen ve 2019 yılında da devam eden kur artışı, ekonomiyi etkilemiş ve çeşitli siyasetlerin geliştirilmesini zorunlu hâle getirmiştir. Türkiye’de hâlihazırda 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun bulunmaktadır. Bu kanun ve ilgili değişiklikler ile bazı sözleşmelerin yabancı para cinsinden yapılması yasaklanmıştır. Yine ithalat ve ihracat işlemleri ile ilgili düzenleme yapılarak yurt dışına yapılan ihracatların bedellerinin belirli bir süre içerisinde en az % 90’ının yurt içine getirilmesi ve bu bedellerin en az % 80’inin Türk lirasına çevrilmesi zorunlu hâle getirilmiştir. Bütün bu düzenlemeler ile dövize olan talebi azaltmak ve Türk lirası cinsinden yapılacak işlem sayısını arttırmak dolayısı ile ulusal paranın değerini korumak amaçlanmıştır. 4 Eylül 2018 tarihinde yürürlüğe giren Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin Tebliğ (İhracat Bedelleri Hakkında) bu yöndeki düzenlemeler ile ihracat yapan firmalara ve bankalara bazı sorumluluklar yükleyerek uygulanmaması hâlinde çeşitli yaptırımlar öngörmüştür (www.resmigazete.gov.tr).

7. Sonuç

Küreselleşme sınırların ortadan kalktığı, tek bir dünya düzeninin hâkim kılınmaya çalışıldığı, çok boyutlu dinamik bir süreçtir. Bu süreç ile para, mal ve insan hareketliliği hâkim görüş hâline gelmiş ve neoliberal siyasetlerin uygulanması zorunlu hâle gelmiştir.

Küreselleşme ile sorgulanmaya başlayan kavramlardan biri de ulus devlet kavramı olmuştur. Tarih, kültür ve ortak his temelinde tanımlanan ulus devletler başlangıçta egemenlik haklarını kullanırken başka bir otorite tanımazken küreselleşme ile birlikte bu otoritelerinin dönüştüğü görüşü hâkim olmaktadır. Karar alabilme ve alınan bu kararları uygularken başka bir otorite tanımama anlamı taşıyan egemenlik kavramı da bu noktada tartışmaya dâhil edilmektedir. Gerçekten de ulus devletler egemenlik haklarını kullanırken artık tamamen bağımsız değillerdir. Ulus-üstü kurum ve kuruluşlar, ulus devletlerin egemenlik alanına müdahil olma gayesini taşıyarak egemenlik haklarını paylaşmak amacı taşımaktadır. Bütün bu süreç liberal kapitalist düzenin devamı için gerekli unsurlar şeklinde tasvir edilmektedir.

Ulus devletler egemenlik haklarının bir kısmını devretmiş olsalar da hâlen günümüzde önemli birer aktör konumundadırlar ve tarih sahnesinden silinmiş değillerdir. Özellikle ulusal çıkarlar ve ulusal güvenlik söz konusu olduğunda egemenlik haklarını kullanmaktan geri kalmamaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşundan bu yana egemenlik haklarını kullanırken bağımsız davranmaya çalışmıştır. Başlangıçta liberal temelli siyasetler uygulanırken kriz döneminde devletçi siyasetler uygulanmıştır. 1980 sonrası dönemde neoliberal siyasetlerin uygulanmaya başlandığı Türkiye de dönem dönem IMF gibi ulus-üstü kuruluşların yapısal reform uygulamaları ile egemenlik haklarını paylaşmak durumunda kalmıştır. Diğer ülkeler gibi dünyadaki konjonktürden etkilenen Türkiye özellikle son dönemde Türk lirasının değerini koruma amaçlı önlemler alarak dış müdahalelerin önüne geçmeye çalışmakta ve bağımsız siyaset geliştirme çabası içine girmektedir. Yine de uluslararası ilişkiler, ulus-üstü kurumlar ve öncü devletlerden kaynaklı olarak bütün dünyadan bağımsız bir siyaset geliştirebilmek oldukça zordur.

21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti Örneği

Bağımsız bir siyaset geliştirebilmek için öncelikle bağımsız kurumlara sahip olmak gerekir. Bağımsız kurumların alacağı kararlar ve tedbirler ışığında hareket edilmeli. Üretime dayalı bir büyüme modeliyle gelişmeye çalışılmalı. Ulusal paranın değer kazanması sağlanmalı ve uluslararası itibar ve geçerliliği olan para hıviyeti kazanması sağlanmalıdır. Genel anlamda ülkelerin merkez bankalarının bağımsızlık düzeyi ile bağımsız karar alma ve bu kararları uygulayabilme gücünün doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bunun dışında düzenleme ve denetleme kurumlarının da bağımsız olmaları, ekonomik anlamda bağımsız politika geliştirilebilmesine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

Akarsu, Y. & Alacahan, N. D. (2018). Döviz Kuru Riski ve Türkiye Değerlendirmesi, 2. Uluslararası Farkındalık Konferansı, 113-122.

Akyıldız, H. & Eroğlu, Ö. (2004). Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1): 43-62.

Al, İ. (2011). Uluslararası Parasal Sistemde Alternatif Arayışlar: Dünya Parasının Uygulanabilirliği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29: 131-142.

Alıcı, O. V. (2010). Küreselleşmenin Ulus-Devletlerin Düzenleme Gücü Üzerindeki Etkisi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(3): 319-330.

Arslanel, M. N. & Eryücel, E. (2013). Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1): 23-36.

Atasever, G. & Devinen, N. V. (2011). Ekonomik Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkileri, Mevzuat Dergisi, 1-27.

Ay, A. & Karaçor, Z. (2006). 2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16: 67-86.

Aydemir, C. & Kaya, M. (2007). Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(20): 260-282.

Aydın, A. & Güngör, G. (2011). Küreselleşmenin Türk vergi Politikaları Üzerine Etkisinin 1980 Sonrası Analizi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3(2): 69-78.

Bakan, S. & Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi, Birey ve Toplum, 2(3): 51-65.

Balay, R. (2004). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37(2): 61-82.

Cengiz, Ç. (2018). Döviz Kurunun Belirlenmesine Yönelik Teorik Yaklaşımlar, Sakarya İktisat Dergisi, 7(4): 1-17.

Doğan, K. C. & Yılmaz, N. (2013). Küresel Sermayeye Dayalı Yeni Ekonomik Düzendeki Ulus-Devlet'in Egemenlik Krizi, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2(3): 12-19.

Durgun, Ş. (2000). Modern Devlet Olmanın Zorunlu Koşulu Ulus-Devlet Midir?, G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, 3: 109-124.

İnce, M. (2009). Küreselleşme ve Yerelleşme: Bir Çelişki Mi?. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11 (1): 259-275.

Karabıçak, M. (2000). Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(2): 49-65.

Nişancı, E. (2003). Küreselleşme, Ulus Devlet ve Etik, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1): 27-40.

**21. Yüzyılda Ulus Devletin Bağımsız Siyaset Belirleme Gücü: Türkiye Cumhuriyeti
Örneği**

Olcay, C. A. (2006). Euro'nun Uluslararası Rolü: Amerikan Doları İle Bir Karşılaştırma, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 5(2): 131-166.

Öztürk, S. & Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1): 377-397.

Şener, B. (2014). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları, Tarih Okulu Dergisi, 7(18): 51-77.

Turan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 4(1): 56-80.

Uçkaç, A. (2010). Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikaları ve Sosyo-Ekonomik Yansımaları, Maliye Dergisi, 158: 422-430.

Yıldırım, M. (2004). Küreselleşme Sürecinde Egemenlik, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 28(1):35-48.

EBSO. (2019). 2018 Yılında Dünya Ve Türkiye Ekonomisi & 2019 Yılından Beklentiler. 18.06.2019, http://www.ebso.org.tr/ebso-media/documents/2018-yilinda-dunya-ve-turkiye-ekonomisi-&-2019-yilindan-beklentiler_16845052.pdf

Resmi Gazete. (2018). Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karara İlişkin Tebliğ. 16.06.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/09/20180904-2.htm>